THE PROPER DEONTICAL MODALIZATION IN OLD ROMANIAN

Iuliana-Valentina Boboacă, Assistant, PhD, University of Pitești

Abstract: The analysis of the proper deontic modality process in Old Romanian language (XVIth century - XVIIIth century), in terms of verbal operators, seeks both a description of the phenomenon under literary norms of the time, but also a reference to the current situation in Romanian language. Both types of subjectivity that characterize the proper deontic modality were targeted here: by the speaker assuming the propositional content, with the verb marked in the first or the sixth person (subjectivity itself), and by impersonalisation (objective modality). The diversity of speech acts was also described: representative, declarative, permissive, and expressive, though, in terms of the value of truth, not all are limited by factors such as verbal elements (interrogative and exclamatory statements are nonfactive).

Keywords: modality, deontic, context, operator, verb.

Modalitatea deontică introduce valoarea de obligativitate sau permisivitate a situaţiilor, în raport cu starea de fapt existentă anterior momentului enunţării, impunând un caracter nonasertiv actelor de limbaj, care sunt de ordin directiv (ordin, îndemn). Acest tip de modalitate presupune existenţa unor marcatori prin care este implicat, la nivelul textului, un anumit determinism al situaţiei de comunicare.

1.1. Modalitatea deontică propriu-zisă, întrucât se realizează mai ales prin acte de vorbire directive, presupune, din punct de vedere gramatical, utilizarea modurilor imperativ şi conjunctiv, atât la forma afirmativă, cât şi la cea negativă. Multe dintre aceste enunţuri, excerptate din diferitele variante ale textului biblic, sunt, sub latura lor ilocuţionară, menite să conducă alocutorii spre un comportament în conformitate cu morala creştină: *Iară Iisus nu-i îngădui lui, ce zise lui: Pasă în casa ta, cătră ai tăi, şi vesteaşte lor câte făcu ţie Domnul şi că I-au fost milă de tine* (NTB: 183); *Luţi-vă amente sinre şi toată turrma întru ceaea ce voi Duhul Sfântu puse-vă cerrcetători a paşte beseareca Domnului* (CV: 249); *Bărrbaţi israililteani, agiutaţi! Că acesta easte omul ce... toţi tutindirea învaţă* (CV: 260-201); *Ia-ţi feciorul cel unul născut al tău, Isac care tu iubeşti şi te du în pământul Morieei şi giunghe acolo el pre giungherea de ardere, pre acel deal care eu ţie voiu spune* (CU: 59); *Feriţi-vă de oameni, că vor dea pre voi în sfeat şi in săboară şi vor bate pre voi! …*; *teameţi-vă mai vârtos de cela ce poate sufletul şi trupul piiarde întru adânc* (CTE: 64); *Vă cu pace!...Pasă şi vă iară în Eghipet, că au murit oamenii carii cerea pre tine pre moarte* (PO: 143); *Ţie grăiescu, scoală şi ia patulu tău şi te du în casa ta !* (CÎ: 55); *Vezi ce veri să faci, acesta omu rrimleanu iaste* (CS: 272); *Adu, drag fiiu, lasă să mănânc den vânat ce ai prins, cum sufletul mieu să te blagoslovească... Vino încoace şi mă surută, drag fătul mieu* (PO: 74); *Scoală-te, oh, Doamne, într-a ta mânie/.../Şi te scoală, o, Doamne, cu acea poruncă* (CPV: 151); *O, împărate, de vere vrea să iai den mânile răului, să izbăveşti pre oameni, dă mie sabia* (CU: 153).

BDD-A22353 © 2014 "Petru Maior" University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:46:14 UTC)

1.2. Marcarea modalizării este foarte puternică atunci când verbul la imperativ se repetă: *Ascultaţi femeilor, ascultaţi bărbaţilor, ascultaţi împărăteselor, ascultaţi împăraţilor, ascultaţi jupâneselor, ascultaţi boierilor, ascultaţi toate vârstele, tineri şi bătrâni, tinere şi bătrâne, nu vă sânt de trebuinţă veşminte aurite, ci cele dinăuntru* (ÎNB: 320).

1.2.1. Când imperativul vizează divinitatea, el se apropie mai degrabă de invocare şi rugăminte. Dar sensul de obligativitate este imprimat şi de această dată de cumulul de comandamente: *Doamne, fii-ne ajutoriu şi ne iartă, Doamne. Fereaşte-ne, Doamne, de tot răul şi de munca veacului. Fereaşte-ne, Doamne, şi de putearea dracilor. Fereaşte-ne, Doamne, şi de moartea fără vreame... Fereaşte-ne, Doamne, pre curăţiia ta, Doamne. Fereaşte-ne şi pre născuta ta Fereaşte-ne şi pre munca ta. Fereaşte-ne şi pre moartea şi pre îngrupătura ta...* (CLR: 68).

1.2.2. Când imperativul vine din partea divinităţii, dobândeşte dimensiuni sentenţiale: *Cearеţi şi da-se-va voauo; căutaţi şi veţi afla; bateţi şi deşchide-se-va voauo* (CLR: 80).

1.3. Cu frecvenţă mare se foloseşte şi conjunctivul cu valoare de imperativ (hortativ), având, se pare, o valoare directivă mai mică decât imperativul propriu-zis: *Numele domnului Domnezeului tău în har să nu-l iai pren gura ta, că nevinovat nu veri fi* (CS: 290); *Să venimu şi noi, fraţiloru, întru sfânta besearecă, să mărimu Hristosu, Dumnezeulu nostru, cela ce dă noao viaţă, să-lu proslăvimu!* (CÎ: 180); *Se învie Dumnedzău şi se rrăsfire-se vrădzimaşii lui şi se fugă de faţa lui toţi cei ce gilăluiescu el* (PH: 143).

1.4. De multe ori îndemnul (rugămintea) se adresează chiar divinităţii, care, în schimbul blagoslovirii, propunea un comportament adecvat supuşilor: *Blagosloveaşte-ne, Dzeu, şi se vor teme de el toate marginrile pământului* (PH: 142); *Doamne, despuietoriul, părinte a tot ţinutul, făcătoriul ceriului şi al pământului, audzi-mă şi ascultă-mă, şarba ta, într-acesta ceas! ... Blagosloveaşte-i Doamne casele lor şi ficiorii lor şi holdele lor şi dobitoacele lor toate! Şi fugă de ei toate duhurile reale şi fărmăcătoarele! Şi sufletele lor să fie luminate!* (CS: 288); *Pita noastră săţioasă dă-ne-o noao astăzi şi iartă noao greşalele noastre... Şi nu ne duce în năpaste ce ne izbăveaşte pre noi de hicleanul* (CS: 291).

2. Actele directive, care sunt ilocuţionare directe, nu implică numai tehnici de impunere a preceptelor şi adevărurilor religioase. Texte similare cu caracter istoric exprimă şi ele un anume determinism, impus de contextul istoric extralingvistic. Acest lucru, în lucrările cu caracter narativ, se întâmplă numai în enclavele expozitive ale vorbirii directe (oratio recta): *Armaş, ia pă dumnealor de-i du în puşcărie, unde ş-au gătit, că noi avem altă treabă, să bem, astăzi*" (CB: 259); *mergi şi tu de încalecă şi ieşi la marginea târgului să ne împreunăm... aşa să fie, du-te de purcede şi eu voi veni* (CB: 262); *Ce-ţi adu aminte, luminate hane, slujba noastră care o am făpcut mnoşului tău...Nu lepăda de la tine mare izbânde... nu te lăsa de mare avuţie... Iată cărţile Craiului! Citiţi-le ce ne scriu* (LTM: 196).

2.1. Când sunt vehiculate de enunţuri ce fac parte din texte moralizatoare, de tipul *Învăţăturilor lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie,* actele de vorbire directive sunt puse în slujba moralei propriu-zise, greu de delimitat, la nivelul secolului al XVI-lea de morala creştină: *Ci să nu vă grăbiţi cu nici un chip... ci să chemaţi omul acela înaintea voastră şi să-l vedeţi... Deacii nu te grăbi pentru vreo părere* (ÎNB: 181); *Şi solii cei mari aşa să-i cinstiţi şi să-i petreceţi... Iar care vor fi soli mici şi pre aceia să-i cibstiţi... iar să-i dăruieşti şi pre dânşii şi să le dai răspunsu bun* (ÎNB: 209); *Frate, nu-ţi fie frică, nici te teame ci te trezeşte şi te deşteaptă ca din vis şi-mi spune pre dreptu*...(ÎNB: 221).

BDD-A22353 © 2014 "Petru Maior" University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:46:14 UTC)

2.2. Imperativul negativ, în actele de vorbire contrafactive cunosc în limba română veche două tipuri formale, care, aşa cum o dovedesc contextele în care apar, au intensităţi directive diferite.

2.2.1. Prima formă este cea pe care a validat-o în timp norma literară, întâlnindu-se ca atare şi astăzi: *Nu strîngeţi voao comoară în pământu, ce vă strângeţi comoară în ceriu* (CÎ: 52); *Stă pe loc Alexandre, să nu mai mergi să calci pământul svânt, că veri peri şi tu şi oaste ta de focul herovimilor şi sărafimilor de la raiu* (A: 150); *să nu daţi cinstea voastră altora... să nu daţi cinstea voastră slugilor* (ÎNB: 232); *când vei face milostenie, să nu trâmbiţezi, nici să strigi înaintea ei ca făţarnicii* (ÎNB: 245).

2.2.2. A doua formă este evoluată din imperfectul conjunctiv latinesc, care în secolul al XVI-lea a fost utilizat, aşa cum s-a văzut, şi la afirmativ fiind unele dintre cele mai vechi forme ale condiţionalului în limba română: *Se pomeniremu reu, nu va lăsa noao, se deaderemu reu dereptu reu, nu va lăsa* (CS: 300).

Acest lucru a fost subliniat de cercetători: „De aceea, se poate susţine că forma verbală utilizată în redarea imperativului negativ provine din conjunctivul imperfect latin căruia i s-a adăugat desinenţa personală corespunzătoare”[1].

2.3. Se pare că în acelaşi tip de contexte, formele similare, cu adverbul negaţiei, aveau încă valoare condiţională: *E, să nu ascultare mene, eu date-voiu spre mare muncă* (CS: 286); *E, să nu ascultaret mene, date-voiu spre mare muncă şi viiaţă nu veri avea... E, să biruire spre zmieu şi să nu perire de el, pleca-ne-vrem şi închina-ne-vrem şi noi ei şi domnezeului ei* (CS: 285).

2.4. Cele mai multe forme însă au evoluat semantic spre un mod al interdicţiei categorice, prohibitivul: *Nu vă blăznireţi, fraţii miei ceia dragii* (CV: 341); *Nu vă clevetireţi urul alaltu, fraţi* (CV: 342); *Nu chipzuireţi aceaea că în deşert chibzuiţ* (DIR: 148); *Nu vă teamereţi feţii miei, că seţi iertaţi de păcatele voastre; curăţit-am pre voi n-am împăcat cu tatăl mieu pre voi!* (CTE: 40); *Nu vă teamereţi de ceia ce ucig trupul – sufletul nu-l pot ucide* (CTE: 64); *Nu vă spământareţi! Pre Iisus căutaţi, nazareaninul, răstignitul?* (CTE: 41); *Zise Iisus: „Nu muncireţi ea, den zioa de îngrupătoarea mea au ţinut el* (CTE: 156).

Unele enunţuri conţin interdicţii la fel de puternice ca acelea exprimate de imperativul negativ (prohibitiv) în propoziţii circumstanţiale finale negative sau în alte tipuri de completive: *Direpт aceia, feţii miei, privegheaţi şi vă păziţi, să nu cumva să lipsiţi de acele cununi, că voi sunteţi via domnului Savaoth şi pomul cel bun care-şi dă roada în vremea sa* (ÎNB: 301); *Şi încă să vă feriţi să nu cumva să auziţi glasul acela ce-l auziră cele cinci fete care striga dinafară pre ginerile Domnul Hristos* (ÎNB: 304); *decii mi vă zic, feţii miei, să nu cumva să rămâneţi de soţiile voastre* (ÎNB: 305); *Şi încă vă mai rog şi vă învăţ, dragii mei fii şi coconii miei, care v-am născut pren duhul sfânt, să nu cumva să vă slăbească oamenii, că vor zice că de bucate şi de osteneală dreaptă nu iaste păcat* (ÎNB: 307).

3. Modalitatea deontică propriu-zisă este foarte bine reprezentată şi de verbele-operator de modalitate (*a trebui*, *a putea*). Acest lucru a fost subliniat în studiile de specialitate: „Verbele modale *a trebui* şi *a putea* exprimă valori deontice în aproape toate construcţiile lor: cu sau fără

[1]Gafton, 2001: 139

BDD-A22353 © 2014 “Petru Maior” University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:46:14 UTC)

imbricare – avansarea subiectului sau a altui constituent (...) iar în cazul lui *a putea*, atât în construcţie impersonală cu marca *se* (...), cât şi în construcţie personală”[2].

Acest lucru se întâmplă în virtutea faptului că în conţinutul lor semantic au semele modalităţii deontice: obligativitatea, pentru verbul *a trebui* şi permisivitatea pentru verbul *a putea*.

3.1. Verbul *a trebui* exprimă în textele religioase ce este obligatoriu pentru preoţi şi pentru credincioşi: *Toate le-am arătat voao, că aşa ostenind trebuie a ajutori celor bolnavi şi a pomeni cuvintele Domnului Iisus* (BB: 848).

3.1.1. În unele enunţuri subiectul din subordonată rămâne marcat de desinenţa verbului şi valoarea deontică se interferează cu cea epistemică, în funcţie şi de contextul mai larg al enunţului: *Trebuie să le ducă la loc cu păşune bună şi la izvoară cu apă sănătoasă şi să le ferească de gălbează* (NTB: 111); *În începeniia ceştii sfinte cărţi trebuiaşte să ştiţi şi să înţeleageţi despre ceaste lucruri carele sânt scrise pre rându* (NTB: 115); *şi nu trebuiaşte omului înţelept să doarmă mult, că-i asudă trupul şi creierii omului în cap şi-i urlă capuş şi visează omul mult* (A: 238).

3.1.2. Când se produce topicalizarea subiectului, avansarea lui din subordonată în regentă, sensul deontic este mai pronunţat: *Credinţa creştinească trebuie să ştie cu adevărat că nu e scrisă de la altul, fără numai un apostol iaste scrisă greceaşte* (NTB: 119); *Câte lucrure trebuiesc să fie în rugăciune?... al cui nume trebuiaşte să cearea?* (CS: 292); *Aicea anume graba trebuieşte cu dânsa să ne mântuim de acestu fel de neprietin* (LTM: 219).

3.1.3. Cele mai multe trebuinţe se transformă în obligativităţi: *Şi zise Filon: „Alexandre, nu trăbuieşte ţii să stai să-ţi cauţi cu Por într-un ochi, că cât stau ei, atâta să întărescu* (A: 170); *Lăcuie fără muieri şi era muierilor robi şi le hrăne ei şi le duce de tot de ce trăbuie lor* (A: 178-179); *Şi ar trăbui numai acest lucru să fie numai la Alexandru-Împărat* (A: 196); *...tu socoteşte ce daruri ţe-au adus solul celuilaltu domn care au venit la tine. Aşa trebuiaşte şi tu să trimiţi acelui domn cu solul tău* (ÎNB: 203); *Deci, deaca-ţi vor zice ei: Trebuiaşte, doamne, solul să să trimeaţă cu dar* (ÎNB: 204); *Trăbuieşte să tremeţi pre la ţări şi la domnii să aducă haraciul* (A: 208); *Trebuieşte, de voim să ne mântuim într-un ceasu de acestu nepriietin, pre lângă voia lui Dumnedzău, însă să facem aşea* (LTM: 219); *Hristos unde zice el să nu grijim de sufletul nostru, înţeleage el şi tâlcuiaşte însuş de viiaţa noastră... Că trebuiaşte să grijim de sufletul nostru, să păzim el şi să-l ţinem lu Dumnezeu* (CTE: 69); *Învăţăm aicea cum trebuiaşte a îngrupa morţii şi ce slujbă putem face lor* (CTE: 43); *Trebuiaşte a cinsti şi bine a grăi de sfinţii lu Dumnedzeu. Ce cinstea lui Hristos, cum nu poftesc sfinţii, aşea nu trebuiaşte a da sfinţilor* (CTE: 36).

3.1.4. Valoarea modal-deontică a verbului *a trebui* este aproape întotdeauna clară atunci când, ca predicat, este, aşa cum s-a văzut, la indicativ prezent. La alte moduri sau la alte timpuri trecute ale indicativului aceasta devine aproape inexistentă: *O, Alixandre, n-ar trebui ţie să te întristez pentru visele de noapte, că noi nu credem visele de noapte* (A: 238); *Şti Tatăl vostru ce v-ară trebui ainte încă de cerşutul vostru* (CS: 298).

3.2. Valoarea modal-deontică este exprimată în limba română veche şi de expresii verbale impersonale de tipul *se cade, se cuvine*. În situaţia acestora, asumarea de către locutor a obligativităţii mesajului este transferată unei instanţe generice, care se pare că este, din cauza

[2]*GALR*, II, 2008: 719

BDD-A22353 © 2014 “Petru Maior” University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:46:14 UTC)

aceasta, mai puternică. În compensaţie, verbul se pune, aproape întotdeauna, la indicativul prezent, utilizându-se valoarea deictică a prezentului.

3.2.1. În enunţ este prezent sau marcat de desinenţa persoanei verbale şi cel care consemnează obligativitatea generică: *Evant zise: „Nu să cade a poftori cuvântul omului înţelept”* (A: 142); *Calicul zise: „Nu mi să cade mie să şez în cetate”... Alexandru zise: „ Nu caut eu cumu să cade ţie, ce caut cumu să cade mie să dau ţie”* (A: 211); *Ştim că noao tuturor să cade să ne arătăm înnaintea* ***judeţului*** *lui Hristos ca să ia careleş de sine cealea ce cu trupul au lucrat: ori bine, ori rău* (VO: 195); *Iar nu ţi să cade să-m trimiţ feate frumoase, că noi mulţi viteji am ucis pre lume...şi multe muieri au rămas făr de bărbaţ* (A: 231).

3.2.2. De multe ori însă se păstrează cadrul generic ce pare motivat de continuarea enunţului: *Cade-se amu putredirei aceştiia să se îmbrace întru neputredire şi morţiei aceştiia să se îmbrace întru fără-moarte; e când putredirea aceasta îmbrăca-se-va întru fără-putredire, atunce se va împlea cuvântul acela ce stă scris* (CTE: 43); *Petr-aceia făţul mieu şi voi, fraţilor, când veţi vrea să işiţi la judecată în divan, întâi să cade să vă rugaţi Domnului nostru Iisus Hristos* (ÎNB: 220); *Ci să cade să iai seama cu mintea ta şi să socoteşti foarte bine* (ÎNB: 229).

3.2.3. Aşa cum s-a observat, după modelul verbului *a-i plăcea* sau al expresiei impersonale *a-i părea bine,* expresia *se cade* se construieşte cu dativul, angajând rolul de experimentator: *Derept aceaia, nu se cade noao popilor a domni în ceastă lume, ce a sluji mult şi a păţi mult prentru evanghelia; şi aşa văm întra la începătoriul credinţei noastre, la Iisus Hristos* (CTE: 155); *Cade-se amu şi bolnavului să se postească şi şi celuia ce vrea să-lu vindece că amândurora le iaste să se postească* (CÎ: 83); *Că acestuia se cade slava şi ţinerea lu Hristosu adeveritului Dumnezeului nostru, cu tatălu şi cu duhulu sfântu, acmu şi pururea şi în veacii de veacu aminu* (CÎ: 35); *Aicea pre scurtu ni să cade a pomeni de Condraţkii leahul...cade-să să nu să tacă hărniciia lui şi hirea deplin ce avea* (LTM: 223).

3.3. Foarte interesant este faptul că în textele secolului al XVI-lea se utiliza expresia impersonală sinonimă *opus est,* probabil transpusă din textele originale din care se făcea traducerea, cu condiţia ca acestea să fi fost latineşti: *Fără de totul rrăspunsul fiindu aceştea,* ***opu easte*** *voao fără vorroave se fiţi şi nemică spre sărire se nu faceţi* (CV: 240); ***Opu easte*** *tuturoru gata a fi cum se dea cuvântu giudeţului* (CV: 365-366); *Ce* ***e opu a fi*** *tărie astădzi cuvântul lui Dumnedzeu, a ta-i câştiga de mânre* (CS: 299).

Însă, traducerea pasajului din *Faptele Apostolilor,* nu conţine expresia latinească *opus est: „Cum ergo his contradici non possit,* ***oportet*** *vos sedatos esse et nihil temere agere”* (NTGL: 381).

3.4. Verbul *a putea* are valoare deontică mai ales în structuri negative, cu sensul de „a nu i se permite, a nu avea acces la”: *Să ştii, făţul mieu, că aşa iaste rândul şi obiceaiul lumii aceştiia şi toată veseliia şi bucuriia ei* ***nu poate*** *să fie într-alt chip, până nu se umple cu jale* (ÎNB: 252); *Oscârbi-i-voiu şi* ***nu vor putea*** *stati şi vor cădea supt picioarele meale* (PH: 100).

3.4.1. Atunci când posibilitatea revine divinităţii, nu e vorba de o modalitate dinamică (*a putea = a fi în stare*), ci de permisivitatea acţiunii: *Nu poate fi cum cineva să placă lu Dumnezeu fără credinţă… Şi zău, pren credinţă putem fi feciorii lui, cum zice la Ioasn 1* (CTE: 77); *Alt fealiu este carei... nu înţeleg că nu poate ierta păcatele niminilea, numai însuş Dumnezeu* (CTE: 79); *Urul easte leage-dătătoriu şi giudeţu cel ce poate mântui şi piarrde* (CV: 358); *... fraţilor, să ne învăţămu acmu şi să ne curăţimu în viaţa aceasta... Că cându va fi vreamea de judecată nu se va putea curăţi omulu de păcate* (CÎ: 149).

BDD-A22353 © 2014 “Petru Maior” University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:46:14 UTC)

3.4.2. Sunt şi enunţuri în care permisivitatea nu este dată de divinitate, ci de oamenii înşişi: *Şi în toţi anii aştepta să se vindece de boală; ce nu se potea de alalţi silnici* (CÎ: 145); *Atunce cându întoarce-se-va vrăjimaşului mieu înderretu, nu voru putea şi vor peri de faţa ta* (PH: 92); *Lărgit-ai urmele meale şi nu veţi putea talpele meale* (PH: 100).

3.5. Pe aceeaşi structură cu verbul impersonal *a trebui* se întâlnesc multe enunţuri cu impersonalul *a fi,* care semnalează obligativitatea: *Iară de vă e să nu periţi iară voi să-mi tremeteţi haraciu şi oaste pe anu* (A: 181); *Părea mie, doară va fi mie a muri pentru ea* (CU: 79*); Iacă mie iaste a muri, ce voiu cu naşterea dentâiu* (CU: 69).

Uneori, verbul *a fi,* la imperfect, creează impresia unei expresii sudate, formând împreună un predicat verbal compus, printre puţinele expresii de acest fel în sintaxa limbii române actuale: *...era să piiară cine după învăţătura vieţiei şi împărţitura după mare cinste apostolească putu vinde pre moarte pre învăţătoriul şi Domnul său* (CTE: 58); *Că era să să pomenească la domniia lui Vasilie-vodă, pentru cometa, adecă steaoa cu coadă* (LTM: 223).

3.6. Verbul *a avea*, cu sensul de „a trebui, a fi obligat să facă" se foloseşte în limba română veche preponderent cu infinitivul, în timp ce în limba română actuală selectează supinul. Acest lucru este valabil şi pentru expresiile cu *a fi*.

3.6.1. Pentru limba română actuală se consemnează: „Supinul şi construcţiile cu supin [*a avea* + *de* + supin], [*a fi* + *de* + supin] exprimă necesitatea în construcţii personalizate (cu *a avea: Am de scris*) sau impersonale (cu *a fi: E de lucrat mult*)"[3].

3.6.2. Supinul nu era atât de frecvent în limba română veche şi astfel de expresii nu-l consemnează: *Cu audzul audziţi şi nu aveţi a înţeleage; şi vădzându prăviţi şi nu aveţi a vedea* (CV: 332); *Ce am a te certa, ca şi mumă-ta Olimbiada, că nu voiu eu să pierz capul tuturor capetelor* (A: 197); *Iară, de bine ce veţi face dumile-voastre, noi avem a mulţemi ca fraţilor* (DIR: 188); *Nevoie-mi fu a meni Chiesariu, nu că limba mea avea ceva a cleveti* (CV: 329).

Construcţiile cu supinul sunt, într-adevăr, foarte rare: *Avem de vorbit despre bărbaţii mari şi minunaţi de demult* (ÎNB: 321).

4. Chiar când locutorul nu-şi asumă modalitatea conţinutului vehiculat de enunţ, nefiind la persoanele 1, 2; 4,5, conţinutul generic este cel care măreşte coeficientul de generalitate: *De-acmu nainte nime din ruda mea ca să n-aibă a pârî aiastă pâra nicedineoară, în veaci, înnaintea ceştii hârtii a noastră* (DIR: 199); *Şi voi, Şchelarilor, nime să n-aibă a-i bântui preste dzisa noastră* (DIR: 202); *Dece de acmu înnainte să nu mai aibă a să mesteca priste cest zapis al miu* (DIR: 175).

5. Se întâlnesc, destul de frecvent şi enunţuri cu verbul *a se nevoi*, cu sensul de „a se simţi obligat să facă ceva", ele fiind astfel marcate din punctul de vedere al modalităţii deontice: *Oameni* ***nevoiescu*** *să iasă la oamenii săi unde sînt gropaţi moşi, perinţi, fraţi* (DIR: 185); *Ce va hi pohta şi treaba domnilor-voastre la noi,* ***nevoi****-vom să facem prentru voia domnilor-voastre* (DIR: 196); *Pentr-aceea fraţilor, să ne* ***nevoim*** *până avem vreme ca să nu ne apue soarele* (ÎNB: 280).

5.1. Verbe colaterale, care sunt legate de percepţia subiectivă a modalităţii deontice, ca reacţie la obligativitatea impusă sunt *a se teme, a se înspăimânta* sau, dimpotrivă, *a îndrăzni:* ***Să ne temem*** *să nu să vatăme inima noastră auzind cuvântgul acela care au zis cele 5 fete nebune* (ÎNB: 280); *Eu sânt Domnedzeul tătâni-tău, lu Avraam,* ***nu te teame****, că cu tine sânt* (PO: 71);

[3]*GALR*, II, 2008: 720

BDD-A22353 © 2014 "Petru Maior" University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:46:14 UTC)

Nu cutez să-ţi deşchiz că mă temu de dracul înşelătoriul (CS: 272); *O, amar cela ce* ***să teme*** *de domnii pământului, iară de împăratul ceriului* ***nu să teame*** (CS: 268); *Deci, să nu cumva, văzând toiul cel mare că au perit străjile,* ***să să spăimânteze*** *şi să cază într-o vreo frică mare* (ÎNB: 215); *Cum* ***ai îndrăznit*** *să te înfăţişezi înaintea Mea şi să şezi cu haină spurcată? Pentru ce n-ai păstrat rânduielile...* (ÎNB: 317).

5.2. La polul celălalt se întâlnesc verbe ca *a îngădui, a permite: Derept aceaea te-am ferit, cum în aleanul mieu să nu greşeşti, neci am* ***îngăduit*** *să te atingi ea* (PO: 55).

6. Deontica este o sferă de preocupări care identifică ceea ce este necesar într-un anumit domeniu şi elaborează normele de conduită ale celor care trebuie să-l realizeze: ce este obligatoriu şi ce este permis. Semnificaţiile deontice (obligatoriul, necesarul şi ceea ce este permis) sunt foarte bine reprezentate în textele vechi, așa cum cum s-a văzut din multitudinea de exemple date.

7. **Bibliografie:**

1. A – *Alexandria* (Ediţie Fl. Zgraon), Bucureşti, Fundaţia Naţională pentru Ştiinţă şi Artă, 2006.
2. BB – *Biblia adică dumnezeiasca scriptură a Vechiului şi Noului Testament tipărită întâia oară la 1688,* Bucureşti, Editura Institutului Biblic, 1988.
3. CB – *Letopiseţul Bălenilor*, în *Cronicari munteni* (Ediţie A. Ghermanschi) Bucureşti, Editura Militară, 1988.
4. CÎ – Coresi, *Carte cu învăţătură*, (Ediţie S. Puşcariu, Al. Procopovici), Bucureşti, 1914.
5. CLR – *Crestomaţia limbii române vechi*, (Ediţie Al. Mareş), Bucureşti, Editura Academiei Române, 1994.
6. CPV – T. Corbea, *Psaltirea în versuri* (Ediţie Alin-Mihai Gherman), Bucureşti Editura Academiei Române, 2010.
7. CS – *Codicele Sturzan,* (Ediţie Gh. Chivu), Bucureşti, Editura Academiei Române, 1993.
8. CTE – Coresi, *Tâlcul Evangheliilor şi Molitvelnic românesc* (Ediţie Vl. Drîmba şi I. Gheţie), Bucureşti, Editura Academiei Române, 1998.
9. CU – Moxalie, *Cronica universală*, (Ediţie G. Mihăilă), Bucureşti, Editura Minerva, 1989.
10. CV – *Codicele voroneţean* (Ediţie. M. Costinescu), Bucureşti, Editura Minerva, 1981.
11. DIR – *Documente şi însemnări româneşti din secolul al XVI*-lea (Ediţie Al. Mareş) Bucureşti, Editura Academiei, 1979.
12. Gafton, Al. – *Evoluţia limbii române prin traduceri biblice din secolul al XVI-lea*, Iaşi, Editura „Al. I. Cuza”, 2001.
13. GALR – V. Guţu Romalo (Coordonator), *Gramatica limbii române, II, Enunţul*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2008.
14. ÎNB – *Învăţăturile Sfântului Voievod Neagoe Basarab către fiul său Theodosie* (Ediţie D. Zamfirescu şi Gh. Mihăilă), Bucureşti, Editura Roza Vânturilor, 2010.
15. LTM – *Letopiseţul Ţării Moldovei* (Ediţie Tatiana Celac), Chişinău, Editura Hyperion, 1990.
16. NTB – *Noul Testament, tipărit pentru prima oară în limba română la 1648*, Alba Iulia, Editura Episcopiei Ortodoxe Române, 1988.

BDD-A22353 © 2014 “Petru Maior” University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:46:14 UTC)

17. NTGL – *Novum Testamentum Graece et Latine*, (Ediţie Nestle-Aland), Sttugart, 1987.
18. PH – *Psaltirea Hurmuzachi*, I, (Ediţie I. Gheţie şi M. Teodorescu), Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005.
19. PO – *Palia de la Orăştie* (Ediţie V. Arvinte, I. Caproşu şi Al. Gafton), Iaşi, Editura Universităţii Al. I. Cuza", 2005.
20. VO – Varlaam, *Opere, Răspunsul împotriva Catihismului Calvinesc* (Ediţie M. Teodorescu), Bucureşti, Editura Minerva, 1984.
21. Zamfir D.-M. – *Morfologia verbului în dacoromâna veche* (*Secolele al XVI-lea – al XVII-lea*), Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005, 2007.

NOTĂ:
Această cercetare a fost efectuată prin Proiectul POSDRU/159/1.5/S/138963– „Performanţă sustenabilă în cercetarea doctorală şi post doctorală - PERFORM", cofinanţat de Fondul Social European.

BDD-A22353 © 2014 "Petru Maior" University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:46:14 UTC)